

LITERARNA TEORIJA - PRIPRAVE **NA KONTROLNO NALOGO**

1. Predromantika (značilnosti, čas).

Človek ni razumno bitje, ampak so v njem sile, ki ga vodijo stran od razuma. Glavne značilnosti so moč čustva, strasti, človek daje prednost pesimizmu, po spomine gre človek v preteklost ali v naravo, ne zanimajo jih pa družbeni problemi ampak človekovo notranje življenje. Pojavljalo se je opisno pesništvo in pesništvo o naravi. Pisali so zelo dobre balade. Mojstri le teh so bili Goethe, Schiller in pa Bürger. Začeli so zbirati stare ljudske pesmi. Posebnost predromantike je črni roman, še bolj kakovostni pa je sentimentalni roman, kjer avtor opisuje čustveno razgibane, nesrečne in tragične junake.

2. Pisemski roman.

Je roman pisan v obliki dnevnikov ali pisem, kjer se izpovedujejo čustva. Značaj je tak, da omogoča in spodbuja izpovednost. Razlikujemo med pisemskimi romani, kjer si dopisuje več ljudi in pa romani, kjer avtor piše namišljeni osebi. Zelo znan je Goethejev roman Trpljenje mladega Wertherja, kjer avtor piše namišljeni osebi.

3. Svetobolje.

Svetobolje je filozofija, ki meni, da je svet žalosten. Prisoten je v predromantični književnosti, kjer je v ospredju moč čustev in strasti. Pogosto se omenja smrt, pomembna predstavnika pa sta Byron in Heine.

4. **Werther (motivno tematska interpretacija).**

Werther je nov tip romantičnega človeka. Živi v sporu z družbo in s samim sabo. Najprej si zavetje išče v idilični naravi, nato v ljubezni, na koncu pa se odloči za samomor. Glavni dogodki so junakova notranjost. Werther je izredno občutljiv in se zaman ozira po sreči. V romanu se odraža kot nadarjen mlad mož z zelo rahlimi živci.

5. **Romantika (značilnosti čas).**

Obdobje je začelo nastajati v času narodnostnega prebujanja in velikih družbenih pretresov. Znamenita dogodka romantike so meščanska revolucija in Napoleonov vzpon. Poleg renesanse je romantika najpomembnejša umetnostna smer. Trajala je v prvi polovici 19. stoletja. Glavna književna vrednost je bila duhovna lepota. Značilnost za romantiko je sentimentalnost ali pretirana čustvenost, ter melanhonija ali življenjska otožnost. Romantični človek je notranje bogat, lep in poln čustev. Z družbo je vedno v sporu, zaradi česar je bila velika večina romantikov svobodomiseln in demokratična. Sanjali so o lepši prihodnosti. Avtorji so se po motive pogosto odpravljali v preteklost, kar je lahko pomenilo da avtorji zavračajo sodobne družbene in politične pojave ali pa da zgodovina lahko reši vprašanja v sedanjosti. Velik vir motivov je tudi narava.

6. **Romanje grofiča Harolda (lirsko epska pesnitev).**

Lirsko pesništvo je bilo v romantiki najprimernejše sredstvo za neposredno ponazoritev notranjega življenja. Epske pesnitve pa so bile pisane po zgledu srednjeveških epov. Posebnost epske pesnitve je bil roman v verzih (Romanje grof. Harolda). Epska osnova je tu spojena z močnimi lirskimi prvinami. Mnoga dela romantičnega pesništva so na meji lirike.

7. **Byronizem.**

Razočaranje, izraženo v Romanju grofiča Harolda je značilno za romantiko. Ker je bilo najprej izraženo pri Bayronu ga imenujemo Bayronizem. Pesnik občuti, da z družbo nima skupnih lastnosti, družbeni in politični nazori pa so drugačni od splošno veljavnih načel. Byronisti so prezirali običajno moralo, izzivali usodo, se sprenevedali in bili žalostni ter otožni.

8. **Značilnosti lirike v romantiki.**

V romantični literaturi je bila najpomembnejša lirika. Romantiki so pisali pesmi različnih oblik, od himen do sonetov. Najznačilnejše so bile kratke, spevne in preproste pesmi. Glavne teme so: Idealna ljubezen, hrepenenje po drugačnem življenju, neskončnost, smrt...

9. **Lorelaj (motivno tematska interpretacija, vsebina, lirska balada).**

Balada govori o pogubni moči ljubezni. Motiv je pravljичen, vendar so ga izumili šele v romantiki. Lorelei je predstavljena kot prelepa vila, ki s svojimi čari pogublja moške. Pesnik govori o čustvih žalosti.

Lirska balada je balada z znamenji, ki močno poudarjajo lirske realnosti in ne učinkuje več z dogajanjem, temveč z občutki.

10. **Zimski večer (motivno tematska interpretacija, vsebina, razpoloženska pesem).**

Avtor močno izraža svoja notranja občutja in občutke do svoje ljubljene osebe oziroma varuške. Pesem je sestavljena iz štirih kitic z ogromno retoričnimi vprašanji, posebitvami in nagovori.

Razpoloženska pesem opisuje avtorjevo razpoloženje. Zimski večer je napisan kot samogovor, ki ga govori svoji varuški.

11. Romantika na Slovenskem.

Trajala je med leti 1830 in 1848. V začetku 19. stoletja so bili Slovenci pod Habsburško monarhijo, kjer je bila stroga cenzura. Slovenci so bili večinoma kmetje, maloštevilni izobraženci pa so bili v večini duhovniki. V času francoske okupacije (1809-1813) je slovenski jezik dobil večje pravice. Slovenski knjižni jezik takrat še ni bil dokončno sprejet. Mnenja o njem so bila nasprotujoča, to pa se je najbolj pokazalo v delovanju Kopitarja na eni in Čopa na drugi strani.

12. Jernej Kopitar.

Jernej Kopitar je izšel iz prerodnega kroga Žige Zoisa. Na Dunaju je študiral pravo in jezikoslovje, napisal pa je tudi prvo znanstveno slovnico slovenskega jezika. Njegove ideje so bile zelo uspešne. Somišljenik Franc Metelko je napisal dobro slovnico v dolenjskem narečju in črkopis (metelčica). Ker je bila slovnica v narečju, to ni vodilo k knjižnemu jeziku.

13. Matija Čop.

Matija Čop je bil literarno razgledan in dober poznavalec literarne teorije. S Kopitarjem se je strinjal, da imajo slovenska narečja isto osnovo. Menil je, da je že skrajni čas, da se slovenski jezik kultivira.

14. Ilirizem.

Ilirizem imenujemo južnoslovansko kulturno in narodno gibanje v prvi polovici 19. stoletja. Za Slovence je pomenil težnjo k opustitvi slovenskega književnega jezika in uvedbi skupnega južnoslovanskega jezika. Slovenija pri tem ni imela veliko privržencev, saj so mu nasprotovali tako Kopitar, kot Čop in Prešeren. Na Kranjskem ilirizem ni pustil večjega vpliva.

15. France Prešeren (obdobja ustvarjanja: mladostno, zrelo, pozno).

MLADOSTNO OBDOBJE:

Iz tega obdobja se ni ohranilo veliko. Najpomembnejša dela so Povodni mož, Dekletom in prevod Lenore. Navdih je pesnik črpal iz osebnih doživetij. S Čopom se je začel zanimati za slovenske kulturne razmere. V mladostnem obdobju še ni romantik.

ZRELO OBDOBJE:

Prešeren se je začel razvijati v romantično smer in začel z zrelim ustvarjalnim obdobjem. V umetniškem višku je napisal najboljše pesmi. Med njimi so tudi Slovo od mladosti, Sonetje nesreče, Krst pri Savici, Sonetni venec... V drugem delu zrelega obdobja v ospredje stopijo balade in romance. Te pesmi so Kam?, Pevcu, Zdravilo ljubezni...

POZNO OBDOBJE:

V poznem obdobju piše preproste kitične pesmi, velik vpliv ima ljudska pesem. Osrednje pesmi so Nezakonska mati, V spomin A. Smoletu in M. Čopu, Zdravljica...

16. Prešernov pesniški jezik, pesniške oblike in slog.

Antične pesniške oblike je poznal iz šole, z novejšimi pa se je seznanjal v nemški literaturi. Pesmi je povezoval v zaokrožene celote. To se vidi pri Sonetnem vencu, Krstu pri Savici...

Pesniški jezik je izhajal iz gorenjskega narečja. Odkril je gibkost in izrazne možnosti slovenskega jezika.

17. France Prešeren - romantik in klasik.

S svojimi prviniami je France Prešeren romantik, saj je njegov odnos do življenjskih idealov zelo čustven. Ljubi romantične podobe, srednji vek...

Zelo veliko pa tudi razmišlja in ureja svoje misli. Privlači ga sonet in zapleteno grajene pesniške oblike, kar kaže na duhovno urejenost, ki je značilna za klasike.

18. Slovo od mladosti (elegija).

V starem veku je bil to izraz za pesem, ki je sestavljena v elegijskih kiticah. To je dvoverzna kitica iz heksametra in pentametra. To so bile predvsem žalostinke. Danes je to vsaka pesem, ki je pisana v elegijskem dvostihu ali pa pesem otožne vsebine.

19. Romantično občutje (Slovo od mladosti) v primerjavi z razsvetljenjskim optimizmom.

Francoska revolucija je uničila glavne ideje razsvetljenstva in s tem odprla nove probleme. Od sebe je odbila nasprotnike razsvetljenstva, razočarala pa tudi mnoge privrženca razsvetljenstva v Nemčiji. V ospredje je stopilo poudarjanje idealne osebnosti, ta pa nosi v sebi vrednote, ki jih mora družba uresničiti, če naj se izboljša in doseže ideal svobode, resnice in dobrega. Takšna osebnost je predvsem umetnik, pesnik. Med njim in stvarno družbo obstaja prepad. To stališče je postalo pomembno za evropsko romantiko.

20. Sonetje nesreče (vsebina, a in b).

Nastali so v Prešernovem zrelem obdobju. Cikel je najprej sestavljalo 7 sonetov, zaradi estetskih razlogov pa je avtor črtal prvi sonet. Imenujemo jih po začetnih verzih. Razlogi za nastanek sonetov so bili slabo opravljene izpiti v Celovcu in razdor zveze z Nemko Khlunovo. Cikel je vsebinsko najbolj pretresljiva poezija v slovenski liriki. Vrh avtor doseže v petem sonetu, ki je najbolj tragičen.

21. Sonetni venec.

Sonetni venec je cikel sonetov. Pesnitev je enkratna tudi v svetovnem merilu. Obliko je Prešeren sprejel iz italijanskega renesančnega pesništva. Zložen je iz 14 sonetov in petnajstega soneta ali Magistrale. Vseh 14 sonetov je povezanih med seboj in z Magistralami, zato pravimo, da je pesem trikrat peta.

22. Motivika (Sonetni venec).

Glavna motiva pri Sonetnem vencu sta domovinski in ljubezenski motiv. Pri domovinskem motivu Prešeren poziva Slovence, naj ohranjajo slovenski ponos in samozavest, pri ljubezenskem pa izpoveduje veliko ljubezen do Primicove Julije, kar dokazuje z akrostihom.

23. Orfejev mit.

Orfejev mit je temeljna ideja Sonetnega venca, kjer v metaforah spoznamo Orfeja. Temu je zelo kmalu umrla žena. Ponjo se je odpravil v Had. Dobil bi jo nazaj, če se na poti iz podzemlja ne bi nikdar ozrl nazaj, kjer je hodila žena Evridika. Žal se je ozrl in ženo izgubil do njegove smrti. Takrat se ji je pridružil v podzemlju.

24. Akrostih.

Je pesem, ki jo pesnik oteži z začetnimi črkami zaporednih verzov, ki se spletajo v posvetilo. Prešeren je akrostih uporabil v Sonetnem vencu, ki ga je posvetil Primicovi Juliji.